

ΧΑΡΤΗΣ ΑΜΕΡΙΜΝΟΣ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΝ Η ΕΛΞΙΣ

Μια γεωγραφική και χαρτογραφική δοκιμή στον Εμπειρίκο

Παρουσιάστηκε στις 9 Απριλίου 2001, στο Υπουργείο Πολιτισμού, στα πλαίσια των ομιλιών για το "Έτος Εμπειρίκου", 100 χρόνια από τη γέννηση του ποιητή.

Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό "Διαβάζω", 421, Σεπτέμβριος 2001.

1.

Η ποιητική της γεωγραφίας, αν έτσι την πούμε εδώ, είναι νομίζω μια ενδιαφέρουσα περιπέτεια της λογοτεχνίας. Άλλοτε ενδογενής του έργου και άλλοτε εξωγενής, άλλοτε δηλαδή συστατικό του και άλλοτε σκηνικό του. Και όχι μόνο στην αξιόλογη ταξιδιωτική ή "γεωπεριπετειώδη" εκδοχή του, που θα ήταν άλλωστε κάτι αναμενόμενο, αλλά και σε πολλές άλλες, λιγότερο προφανείς εκδοχές. Τα ίδια και στην ποίηση, όπου μερικές φορές στη γεωγραφία εδράζεται το έργο ή κορυφώσεις του.

Σε μια προσπάθεια διερεύνησης του ονειρικού, στην επιστημονική χαρτογραφική έκφραση της γεωγραφίας, εφόσον ο χάρτης είναι και μετασχηματισμός ονείρου, είδα ότι η υπαρξιακή ανάγκη μας για την αναπαράστασή της, της γεωγραφίας εννοώ, διαχέεται στο λογοτεχνικό έργο με διάφορους τρόπους, συνειδητά ή όχι, σε άλλη έκταση, μορφή, ένταση, με μεταφορές και σε διάφορα επίπεδα, προφανή ή λιγότερο.

Η γεωγραφία και η αναπαράστασή της, σε διάφορες κλίμακες του χώρου και του χρόνου, φαίνεται να αποτελούν μια ελκυστική και προκλητική διάσταση της λογοτεχνίας, πολλές φορές συστατική, που αξίζει να διερευνηθεί και να αναδειχτεί από τους αγαπητηκούς και τους κριτικούς της δεύτερης. Είναι βλέπετε κι' εκείνη η μάλλον άγνωστη πρόκληση του μέγιστου γεωδαίτη Ερατοσθένη, που επινόησε μαζί και για πρώτη φορά στην Ελληνική, τα ονόματα γεωγράφος και φιλόλογος, δύο αιώνες π. Χ.

Όταν ο Δημήτρης Καλοκύρης, ποιητής της γεωγραφίας ο ίδιος, μου μίλησε για το αφιέρωμα αυτό στον Εμπειρίκο, ήξερε ήδη πόσο με είχε παρασύρει η δικιά του απόδοση του εκπληκτικού για την επιστήμη, τεχνολογία και τέχνη της Χαρτογραφίας παραρτήματος της Πλαγκόσμιας ιστορίας της ατιμίας του Μπόρχες, όπου περιγράφεται η μεγαλειώδης χαρτογραφική ουτοπία της ένα - προς - ένα αναπαράστασης του γεωγραφικού χώρου, που αποτελεί θεμελιώδες διδακτικό και επιστημονικό ζήτημά της υψίστης αυτής επινόησης του ανθρώπινου πνεύματος, της Χαρτογραφίας. Όπως ήξερε από τις κουβέντες μας στο θέμα ότι, για μένα, το ποίημα οι σύντομες σκέψεις για τους χάρτες του Μίροσλαβ Χόλουμπτ αποτελεί μια κορυφαία μεταφυσική ευθεία απόδειξη της χρηστικής δύναμης του χάρτη, για την "επιστροφή" και τη "σωτηρία". Είχα κι' εγώ τα δικά μου. Το ενδιαφέρον να βρίσκω γεωγραφία και χάρτες σε ποιήματα και σε μυθιστορήματα, μήπως και αποπλανηθεί κανείς από τους αλίμονο απαθείς πολυτεχνίτες φοιτητές μου. Κι' ανάμεσα στα διάφορα, ο Ιούλιος Βερν, ο γνωστός επιβάτης του Μεγάλου Ανατολικού, που προσφέρει άφθονο υλικό με τις περιπέτειες των Άγγλων και των Ρώσων τοπογράφων του στην Αφρική...

2.

Αν στα επιφανειακά και τα τρέχοντά μας, είναι κοινό κτήμα και τετριμένο, η προς Ιόνιον παραπομπή του Καβάφη ή η προς Κύπρον του Σεφέρη, το κατά Ελύτην Αρχιπέλαγος ή το γεωγραφικό λογοπαίγνιο του Εγγονόπουλου που πλούτισε την υπαινικτική Ελληνική, ο Εμπειρίκος δεν είναι ευρέως γνωστός για το αν και προς ποια γεωγραφία ή αναπαράστασή της κλίνει ή παραπέμπει. Είναι βέβαια γνωστός στους ειδικούς ως "κοσμοπολίτης" συγγραφέας, με την πολιτιστική και ιδεολογική κυρίως και όχι ίσως με την γεωγραφική έννοια του όρου.

Συχνά οι ειδικοί αναφέρονται στην ουτοπία του Εμπειρίκου. Δεν είμαι όμως σήγουρος αν και κατά πόσον οι αναφερόμενοι στον όρο αυτό ειδικοί εννοούν την πρωτογενή και αυθεντική έννοιά του. Δηλαδή την κατά Θωμά Μόρον έννοια και όλων των άλλων μεταγενέστερων, που συνέδεσαν την ουτοπία τους με τη γεωγραφία και ιδιαίτερα με κάποια Νήσον, όπως άλλωστε και ο ίδιος ο Θωμάς.

Από την ειδική ανάγνωση του Εμπειρίκου μέσα από το ψυχρό και ίσως για πολλούς βέβηλο φίλτρο μιας γεωγραφικής διαστροφής, προκύπτουν κάποια ενδιαφέροντα, νομίζω, ζητήματα. Από αυτά, ίσως βά-

¹ Καθηγητής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Πρόεδρος της Εθνικής Χαρτοθήκης, livier@auth.gr, cartography.web.auth.gr/Livieratos, www.maplibrary.gr.

σιμα μπορεί να υποθέσει κανείς ότι, ο Εμπειρίκος πρέπει να είχε μια ιδιαίτερη γεωγραφική αίσθηση της θάλασσας και των βουνών, του προσανατολισμού στο χώρο, της κλίμακας και της χωρικής αναπαράστασης γενικότερα, όπως και μια προσεκτική και αρκετά προετοιμασμένη ανθρωπογεωγραφική αίσθηση. Επιπλέον, από προσεκτικές παρατηρήσεις φαίνεται ότι είχε και μια ενδιαφέρουσα κλίση στο βαθύτατα γεωγραφικό έργο του Ιουλίου Βερν.

Η ικανότητά και ευαισθησία του στις επιμέρους τοπιογραφικές και πεδολογικές περιγραφές είναι εντυπωσιακή όπως και οι εκπληκτικές μερικές φορές περιγραφές υπαίθρων, γεωχωρικών φαινομένων και των μεταβολών τους στο χρόνο.

3.

Εδώ βέβαια δεν θα μπορούσα να αναφερθώ εξαντλητικά σε όλα αυτά. Θα περιοριστώ σε ορισμένα μόνο, ας πούμε σε τέσσερα επιλεγμένα, που θα σας θέσω σε συντομία.

Θα σας παρουσιάσω λοιπόν:

- Τη χαρτογράφηση της συνολικής γεωγραφίας στην οποία κινείται ένα μεγάλο μέρος του έργου του Εμπειρίκου.
- Τη χαρτογράφηση της Ελληνικής συνιστώσας της ουτοπικής παγκόσμιας πολιτείας του, κατά την γεωγραφική της έννοια, όπως περιγράφεται στον Μεγάλο Ανατολικό.
- Την πολύ συγκεκριμένη Εμπειρίκια χαρτογραφία της Άνδρου, από την οποία μπορεί να προκύψει και να εκδοθεί ένας "κατά Εμπειρίκο" νέος χάρτης της.

και τέλος,

- Θα διακινδυνεύσω κάποιες υποθέσεις για τις γεωγραφικές επιρροές που όπως φαίνεται είναι πιθανόν να του άσκησε ο Βερν και ίσως τα πολύ διαδεδομένα παίγνια, παράγωγα του έργου του.

4.

Οι γεωγραφικές αναφορές στα πρώτα έργα του Εμπειρίκου είναι ελάχιστες και καθόλου "δυτικές", όπως, π.χ., στην ΥΨΙΚΑΜΙΝΟ όπου από τα Εκβάτανα και το Ισπαχάν επιστρέφει στον Κορινθιακό για να ξαναφύγει στην ανατολή, στην πολίχνη της ρουμανικής πεδιάδος που θα ακμάσῃ και μετά στην Κίνα για να ξανάλθει στο Μαρόκο σε μια εντόπια Κυρία. Το ίδιο και στην ΕΝΔΟΧΩΡΑ όπου από τις Ινδίες πάει στη Σιγκαπούρη, μετά στην Ποντοηράκλεια, αφήνεται σε μια βορειοανατολική παλάμη αναφέρεται στο φλοιό της γης και επιστρέφει πάλι στην Ελλάδα, πιο κάτω από τον Κορινθιακό, στην Καλαμάτα. Ξαναφύγει στην ανατολή με τα Πουλιά του Προύθου, μας χαρίζει τον υπέροχο τίτλο Χάρτης αμεριμνος και μετά από τη Γρενάδα στο Αραράτ και από τους Καρχηδόνιους στην Αλταμίρα για να δικαιολογηθεί ίσως των αποστάσεων η έλξις.

Η χαρτογραφική απεικόνιση της πρώτης παγκόσμιας γεωγραφίας του Εμπειρίκου έχει ήδη ολοκληρωθεί. Είναι ανατολική και καθ' όλα βορειοημισφαίρια.

Στο ΓΡΑΠΤΑ Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ στο Αμούρ-Αμούρ, εκτός από μια, ας πούμε, κατά παρέκκλιση αναφορά στην Ελβετία, τις Άλπεις, τα Πυρρηναία και τα Απέννινα και από ένα σάλτο μέχρι το Ρίο Μπογκότα, ξαναγυρίζουμε στην ανατολική γεωγραφική τάξη: από την πυκνότητα των Ρουμανικών τόπων (Δούναβις, Μπαραγκάν, Μπραΐλα, Ισμαΐλι, Πικέτο, Βλαχιά, Βεσσαραβία, Γαλάτσι, Κωνστάντζα) στην Ουκρανία (Σεβαστούπολη, Κριμαία) και τη Ρωσία στην Κιργιζία, τη Σιβηρία και τον Αμούρ μέχρι την Οχοτσκική.

Ο Τόπος Τοπείου είναι ολόκληρο μια καταπληκτική στην κυριολεξία τοπογραφική περιγραφή και όχι απλά τοπιογραφική, ενώ ο Ισημερινός (στην υπέροχη φράση Από την άλλη όχθη του Ισημερινού) είναι μια κυρίαρχη αναφορά στο έργο του, μαζί άλλωστε με μερικούς άλλους γεωγραφικούς όρους, όπως θα δούμε παρακάτω.

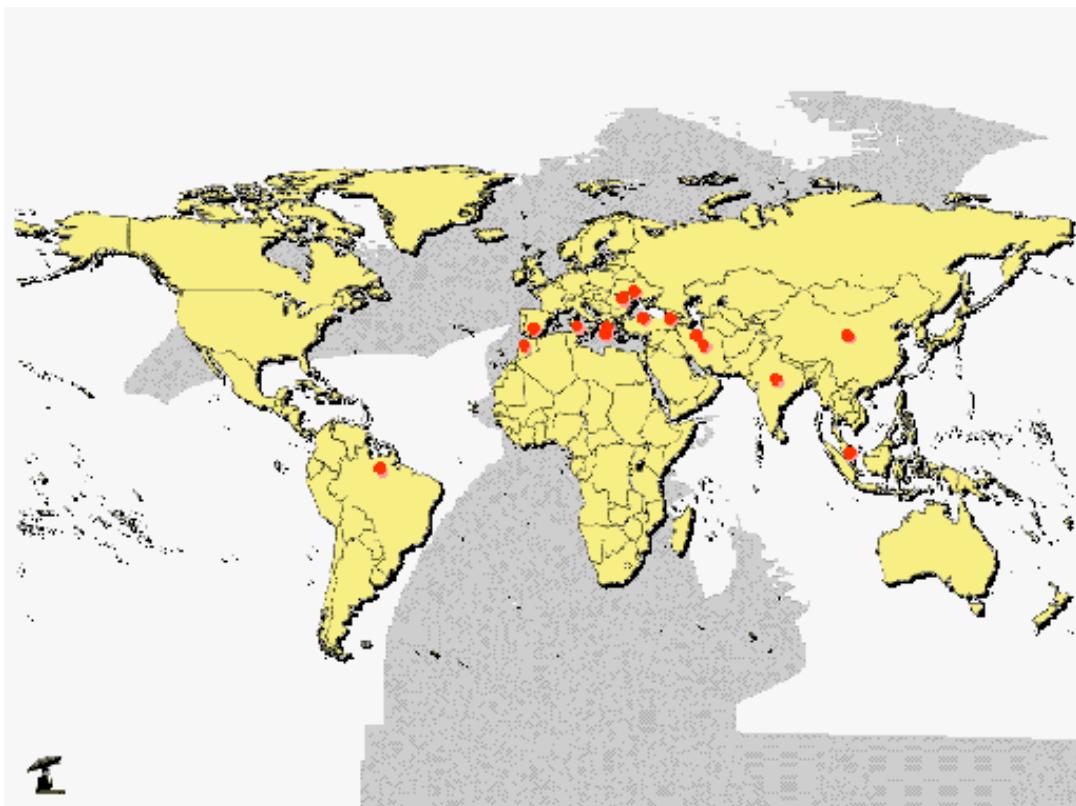
Στον Επενδύτη συγκρίνεται η Αγγλία με την Πελοπόννησο εφόσον η ομοιότης αιωρείται μεταξύ του ... άγγλου ευπατρίδη και του πελοποννησίου εκ Καλαμών ή εκ Πύργου της Ηλείας ... Εδώ, η ελληνική αναφορά συμπληρώνεται με την Κέρκυρα.

Το κανονικότατο ποίημα, η Αφροδίτη, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως "ποίημα αστέρων" με επαναλαμβανόμενους πρωταγωνιστές τους Τοξότη, Αιγόκερω, Σείριο και Ωρίωνα.

Στη Jungfrau ή την Ήχω των Ωραίων έχουμε πάλι την κοσμοπολίτικη ελβετική αναφορά πλήθους ορεινών θερέτρων και βουνοκορφών, με τον "Τυμφρηστό" όμως σε συρεαλιστική συνάφεια με το "Jungfrau". Αφήνω, προς το παρόν, τον Σαμουήλ Χάρδιγκ ως μέρος του ξεχωριστού, τέταρτου και τελευταίου ζητήματος αυτών που σας λέω, γι' αυτό και δεν τον περιλαμβάνω εδώ.

Στο ΑΡΓΩ Η ΠΛΟΥΣ ΑΕΡΟΣΤΑΤΟΥ, από μια λεπτομέρεια φαίνεται σαφέστατα, κατά τη γνώμη μου, ότι ο Εμπειρίκος ήταν γνώστης πολύ συγκεκριμένων και εξειδικευμένων θεμάτων από την Ιστορία της

Γεωγραφίας, πράγμα που ενισχύει την άποψή μου για μια ιδιαίτερη γεωγραφική κλίση και ροπή του. Η φράση "... ακτάς των Φοινίκων μέχρι των ακραίων σημείων της Δύσεως..." είναι ένα χαρακτηριστικό κλειδί γι' αυτό.

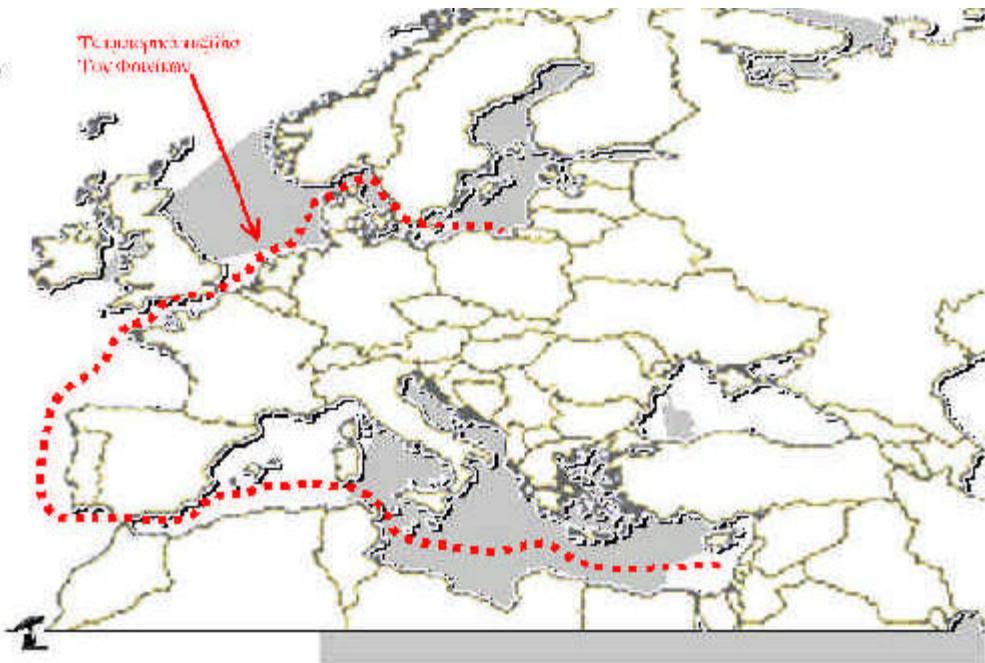
Ο πρώτος παγκόσμιος χάρτης της Εμπειρίκειας "γεωγραφίας".

Κατά τα άλλα, εδώ μετακομίζουμε κυρίως στη Νότια Αμερική, στην Κολομβία, τον Αμαζόνιο, το Σάντα Φε ντε Μπογκοτά, τον Rio Bogota, το Μεξικό, τη νέα Γρενάδα, αλλά ελάχιστα κάτω από τον προσφιλή του Ισημερινό, με την υπέροχη γεωγραφική περιγραφή ...στην απωτάτην άκραν του ορίζοντος, πίσω από τις πανύψηλες χιονοσκεπείς Κορδιλλιέρες των Άνδεων, έλαμπε, έλαμπε στο φως ο Ισημερινός, προς τον οποίον εφέρετο εν θριάμβῳ η ουράνια σφαίρα, χαρμόσυνος και ελαφρά και πανευδαίμων, σαν σέλας της Αθανασίας.

Στην Αργώ, ενώ η δράση εξελίσσεται στην Κολομβία και οι ισπανογενείς αναφορές είναι πολλές (Βαλλαντολίντ, παλαιά Γρενάδα, κόρη γνήσιων ισπανών, κόρη της παλαιάς Γρενάδας) ο ανατολικός χάρτης του Εμπειρίκου επαναλαμβάνεται και συμπληρώνεται (Ουράλια, Νότιος Ρωσσία, Μπαχτσί-Σεράι, Ρώσοι, Τάταροι, Καζακστάν, Καυκάσιοι, Πέρσες, Εβραίοι, Νίζι-Νόβγκοροντ, Ινδίες, Καμβόζη, Ινδοκίνα, Ιαπωνία), αλλά και διευρύνεται στη Δύση, πάντα όμως περιορισμένα εκεί, (Μισσούρης, Ατλαντικός, Μάγχη, Βρεττανικές νήσοι, Λονδίνο, Παρίσιοι, Άγγλοι, Γάλλοι, Αμερικανός) και στο Νότο (Τιμπουκτού, Ζαμβέζης) χωρίς να ξεχνάει βέβαια την Ελλάδα, τους Έλληνες και τη χιουμοριστική σύνδεση του ...Μπολιβάρ ... προγόνου του μεγάλου ημών Ελληνοαλβανού ποιητού και ζωγράφου Νικολάου Εγγονοπούλου. Θα αφήσω και εδώ, για το τελευταίο τέταρτο ξεχωριστό θέμα, το σχόλιο για τους τρεις γεωγράφους πρωταγωνιστές του Αεροστάτου.

Με το ΖΕΜΦΥΡΑ Ή ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟΝ ΤΗΣ ΠΑΣΙΦΑΗΣ φεύγουμε για τον σκληρό κόσμο του κεντροευρωπαϊκού τσίρκου. Εδώ ο Πρώσος, η Πρωσίς, το Μεκλεμβούργον, η Λιθουανή, ο Ούγγρος, η Ουγγαρέζα, η Ουγγαρία, η Βουδαπέστη και η Βιέννη συναντώνται με τη Βόρεια Αμερική, το Νιαγάρα, την Alabama, τους Παρισίους, τον Βρετανό, τον Αμερικανό, έναν Ρωμαίο και βεβαίως τον απανταχού Έλληνα. Ο εκ των βασικών πρωταγωνιστών λέων Ζαμβέζης² ο εις την αυτογνωσίαν οδηγήσας την νεαράν Πρωστίδα ακροβάτιδα, είναι ο μόνος εκ των λεόντων του τσίρκου που φέρει γεωγραφικό όνομα. Όνομα το οποίον ο Εμπειρίκος αναφέρει συχνά στο άλλο έργο του, από τα εξαιρετικά ελάχιστα Αφρικανικά και από τα εξίσου ελάχιστα νοτίως του Ισημερινού.

² Αναφέρεται οκτάκις στο κείμενο αυτό.

Τα εμπορικά ταξίδια των Φοινίκων

Τώρα, μπορεί να σχεδιαστεί μια μεταγενέστερη χαρτογραφική απεικόνιση της παγκόσμιας γεωγραφίας του Εμπειρίκου. Ο "νέος" αυτός χάρτης του εξακολουθεί βορειοημισφαίριος, συγκεντρωμένος στα μεσαία βόρεια γεωγραφικά πλάτη με έμφαση στη κεντρική Ευρώπη, ενώ η κλίση στην ισημερινή Αμερική είναι τώρα προφανής. Στον χάρτη αυτόν δεν απεικονίζεται, προς το παρόν, η αμερικανική συγκέντρωση, όπως προκύπτει στον Σαμουήλ Χάρδιγκ, που θα μας απασχολήσει στο τέλος.

Στον ΜΕΓΑΛΟ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ (Μ.Α.) έχουμε έναν πλήρη παγκόσμιο ανθρωπογεωγραφικό θίασο. Δεν λείπει σχεδόν τίποτε. Όμως, τις γνήσια γεωγραφικές αναφορές του Εμπειρίκου στον Μ.Α. τις εντοπίζουμε σε τρία κυρίως σημεία, τα οποία και μας απασχολούν εδώ:

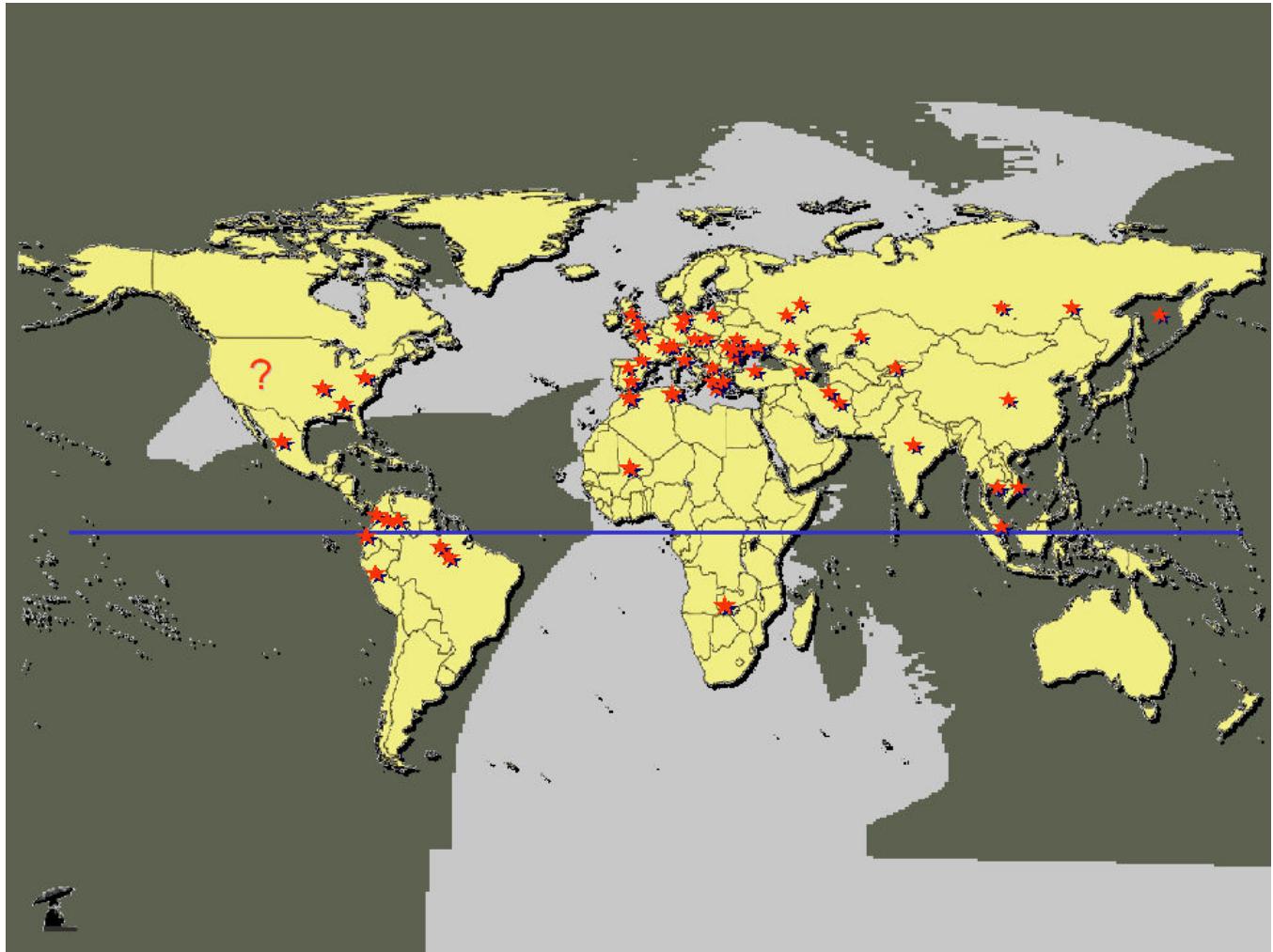
- Στην ουτοπική του παγκόσμια πολιτεία, όπου η όποια γεωγραφική οριοθέτηση γίνεται μόνο για τις περιοχές "παραδείσου", όπως στην Ελλάδα
- Στη σχεδίαση ενός χάρτη της Άνδρου μέσα από μια προσωπική επιλογή τόπων της νήσου, που είναι μια πρόκληση για τη σύνταξη και έκδοση ενός νέου, κατά Εμπειρίκον, χάρτη της νήσου

και

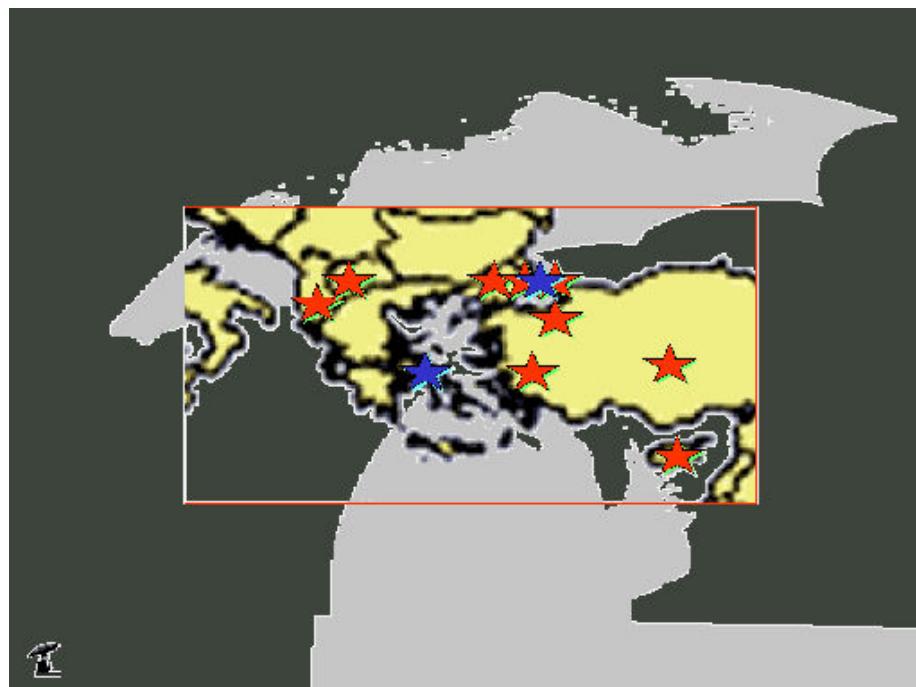
- Στην παρουσία του Ιουλίου Βερν ο οποίος, όπως φαίνεται και από τις άλλες άμεσες ή έμμεσες αναφορές και σε άλλα έργα, πρέπει να έπαιξε σημαντικό ρόλο σε πολλές σκηνογραφίες αλλά και ρόλους του Εμπειρίκειου έργου.³

Πρέπει επιπλέον να σημειώσω ότι και εδώ δεν λείπει ο περίφημος Ζαμβέζης, για την συχνή εμφάνιση του οποίου πρέπει μάλλον να ζητήσουμε ερμηνείες από τους οικείους και τους μελετητές του συγγραφέα.

³ Τρία χρόνια πριν το ταξίδι του Μ.Α., ο Ιούλιος Βερν είχε γράψει το Ταξίδι στο Κέντρο της Γης (1864).

Ο δεύτερος παγκόσμιος χάρτης της Εμπειρίειας “γεωγραφίας”.

Η έκταση της Ελλάδος και οι δύο πρωτεύουσες της στην Ελλάδα του Μεγάλου Ανατολικού.

Από τη Βόρειο Ήπειρο μέχρι τις ευρωπαϊκές ακτές του Βοσπόρου και την Κωνσταντινούπολη. Από όλη την Ανατολική Θράκη στα σαντζάκια της Σμύρνης, του Ικονίου και της Προύσης. Από το Μοναστήριον στην Κύπρο. Πρωτεύουσες είναι δύο, η Αθήνα για τις τέχνες, τις επιστήμες, και “παν στοιχείον πολιτιστικόν” και η Κωνσταντινούπολις για τη διοίκηση και “τας ομοσπονδιακάς πολιτικάς αρχάς”.

Στον Μ.Α. δεν παρατηρείται άλλη γεωγραφική αναφορά σε σπουδαία γεγονότα της χρονολογίας του ταξιδιού του. Το 1867 ήταν άλλωστε ένα ιδιαίτερα ήσυχο έτος γεωπολιτικά και κοινωνικά αφού τα κύρια γεγονότα, σε παγκόσμια κλίμακα, ήταν η ολοκλήρωση της επικράτησης των Βορείων στην Αμερική και η ίδρυση του Καναδά.

5.

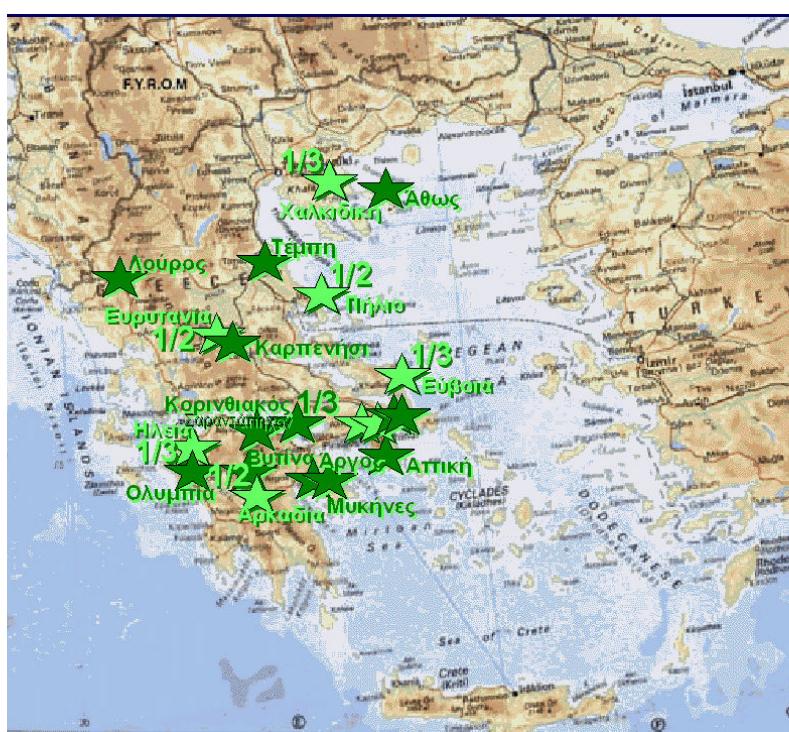
Στο Κεφ. 61 του Μεγάλου Ανατολικού, έχει εξαιρετικό ενδιαφέρον η χαρτογράφηση των περιοχών παραδείσου (και όχι προόδου), της Ελλάδος μέλους της παγκοσμίου συμπολιτείας. Όπως ήδη αναφέραμε, σε μεγάλο μέρος του έργου του Εμπειρίκου, η ελληνική γεωγραφία είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Στον Μ. Α. όμως, παρουσιάζεται με λεπτομέρεια το ελληνικό ουτοπικό Κράτος του. Η Ελλάς εκτείνεται από τη Βόρειο Ήπειρο μέχρι τις Ευρωπαϊκές ακτές Βοσπόρου και την Κωνσταντινούπολη. Από όλη την Ανατολική Θράκη στα σαντζάκια της Σμύρνης, του Ικονίου και της Προύσης. Από το Μοναστήριον στην Κύπρο. Πρωτεύουσές του είναι δύο, η Αθήνα για τις τέχνες, τις επιστήμες, και παν στοιχείον πολιτιστικόν και η Κωνσταντινούπολις για τη διοίκηση και τας ομοσπονδιακάς πολιτικάς αρχάς. Οι περιοχές του ελληνικού Παραδείσου ορίζονται με κλασματική "γεωσυμβολαιογραφική" λεπτομέρεια.

Στον ηπειρωτικό χώρο, το 1/2 του Πηλίου, το 1/3 του Κορινθιακού με βάθος ενδοχώρας 12 χλμ. σε Πελοπόννησο και Στερεά Ελλάδα, ολόκληρη η ΝΑ ακτή της Αττικής από της θέσεως "Ελληνικόν" όπου υπήρχε άλλοτε ο αερολιμήν των Αθηνών μέχρι του Σουνίου σε βάθος 10 χλμ. Το Σαραντάπηχον, η περιοχή Βυτίνας, το Καρπενήσιον με το 1/2 της Ευρυτανίας, μεγάλη περιοχή διαρρεομένη από τον Λούρον, η πεδιάδα του Άργους, αι Μυκήναι, το 1/3 της Εύβοιας, το 1/3 της Χαλκιδικής με ολόκληρον τον Άθω, ολόκληρος η κοιλάδα των Τεμπών, το 1/2 της Αρκαδίας, το 1/3 της Ηλείας και η Ολυμπία, το 1/2 της Πάρνηθας, το 1/2 του Πεντελικού με τον Διόνυσο και μέχρι τη Νέα Μάκρη, ολόκληρος η Δεκέλεια.

Στο νησιωτικό χώρο, το 1/2 της Κέρκυρας με τους Παξούς, η Πάρος, Σίφνος, Μήλος, Ρόδος, το 1/4 της Κρήτης και της Κύπρου, το προς Μαύρη Θάλασσα τμήμα του Βοσπόρου, η Θάσος, το 1/2 της Σάμου, η Σαλαμίνα, Αίγινα, Πόρος, Σπέτσες. Η πέραν της Αδριανούπολεως έκτασις, μέχρι της Μαύρης Θαλάσσης, το 1/2 της συγκλονιστικώς ωραίας νήσου Άνδρου, της ωραιοτέρας των Κυκλαδών, με επιμέρους αναφορές σε τρεις ναούς λατρείας του Πανός: Στην παλαιάν θέσιν της Αγ. Τριάδος. Κοντά στη θέση Φάσσα όπου και ο μεγαλύτερος ελληνικός φάρος και στην Παλαιούπολι.

6.

Στην Άνδρο επιστρέφει στο Κεφ. 96 του Μεγάλου Ανατολικού, στην Νήσον την έκπαγλον, την βασιλίδα του Αιγαίου.

Ο ελληνικός ηπειρωτικός "παράδεισος" από την ουτοπική παγκόσμια πολιτεία του Εμπειρίκου

Ο ελληνικός νησιωτικός "παράδεισος" από την ουτοπική παγκόσμια πολιτεία του Εμπειρίου

Ο χάρτης της Άνδρου, κατά Εμπειρίκον, ολοκληρώνεται με επτά ακόμη τοποθεσίες (Στρατουργιά, Λάμυρα, Αποίκια, Μενήτα, Παλαιόπολις, χωρία Άρνης, Ασυνετί, χωρία Κορθίου, Λεβαντάρα) και μπορεί τώρα να εκδοθεί συσχετίζοντας μάλιστα την τοπωνομαστική του με τη σημερινή εκφορά των τοπωνύμων.

Τόποι και τοπωνύμια της Άνδρου

7.

Το τελευταίο μέρος της μικρής αυτής χαρτογράφησης της γεωγραφίας του Εμπειρίου είναι αφιερωμένο στη μεγάλη επιρροή που, κατά τη γνώμη μου, φαίνεται ότι του άσκησε τη γεωγραφικής έμπνευσης έργο του Ιουλίου Βερν και ίσως κάποια εμπορικά παράγωγα του έργου αυτού, όπως τα περίφημα παίγνια που κυκλοφόρησαν αργότερα, κυρίως στη Γαλλία. Αυτή η αναφορά μου, γίνεται ανεξάρτητα και επιπλέον της πρωταγωνιστικής παρουσίας του Βερν στον Μεγάλο Ανατολικό.

Μπαίνω αμέσως στο θέμα: Και το τροχοπρωθούμενο σκάφος του Εμπειρίου, ο Μεγάλος Ανατολικός δηλαδή, αλλά και το Αερόστατο της κεντροαμερικανικής του Αργούς, διακοσμούν το εξώφυλλο του δημοφιλούς βιβλίου του Ιουλίου Βερν, *Voyages Extraordinaires - Les enfants du Capitaine Grant - Voyage autour du Monde*, των εκδόσεων Χετζέλ.

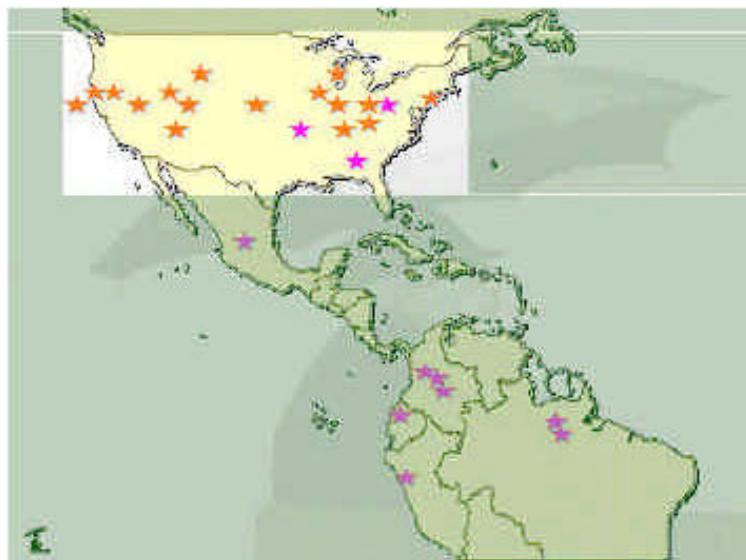
Στο Σαμουήλ Χάρδιγκ στα Γραπτά ή προσωπική μυθολογία ακολουθούμε μια εκπληκτική γεωγραφική διαδρομή διαμέσου των Ηνωμένων Πολιτειών από τις ακτές του Ατλαντικού, τη Νέα Υόρκη, μέχρι τις ακτές του Ειρηνικού, τον Άγιο Φραγκίσκο. (Ιλλινόι, Σικάγο, λ. Μίσιγκαν, Αγ. Φραγκίσκος, Ν. Υόρκη, Κλήβελαντ, Πίτσμπουργκ, Ινδιανάπολις, Ντε Μόνιν (Wyoming), Λίνκολν Νεμπράσκα, Salt Lake City Ιούτα, Νεβάδα, Κόρσον Σίτυ, Ειρηνικός, Σακραμέντο, Κολοράντο). Εδώ, το εξαιρετικά ενδιαφέρον είναι ότι και αυτή η διαδρομή εξελίσσεται σε μέσα γεωγραφικά πλάτη, στην κεντρική, κατά μήκος, ζώνη των Ηνωμένων Πολιτειών, θυμίζοντας έντονα δημοφιλές εμπορικό γεωγραφικό παιχνίδι των αρχών του 20ού αιώνα. Ο ίδιος ο Εμπειρίκος αναφέρεται κατά τη διαδρομή, σε σφαιριστήριο και σε μηχανικά παιχνίδια, θυμίζοντάς μας τα γεωγραφικά παιχνίδια που στηρίχθηκαν στο έργο του Ιουλίου Βερν. Ένα παράδειγμα τέτοιου παιχνιδιού, από τα πολλά διαθέσιμα, παρουσιάζει καταπληκτική ομοιότητα με τη γεωγραφία που περιγράφεται στον Σαμουήλ Χάρδιγκ.

Τέλος, στο Αργώ ή πλοιούς αεροστάτου οι τρεις από τους πρωταγωνιστές είναι σαφέστατες αναφορές σε φιγούρες-κλειδιά στο έργο του Βερν, σε άμεση σχέση με τη γεωγραφία. Ο "Άγγλος" είναι καθηγητής της αστρονομίας, ο "Γάλλος" αντισυνταγματάρχης είναι εξερευνητής της Κεντρώας Αφρικής και ο "Ρώσσος" ναύαρχος είναι ο πρόεδρος της αυτοκρατορικής γεωγραφικής εταιρίας της Πετρουπόλεως!

Τα τρία παραπάνω παραδείγματα, μαζί με την παρουσία του Βερν στον Μ. Α. με κάνουν να πιστεύω ότι ο Εμπειρίκος πρέπει να ήταν φανατικός αναγνώστης των γεωγραφικών έργων του, όπως και άλλων γεωγραφικών κειμένων. Θα πρέπει να ήταν επίσης συνειδητός χρήστης χαρτών. Θα εκπλησσόμουν αν μάθαινα ότι δεν ήταν!

Ιουλίου Βερν: *Voyages Extraordinaires*

Η αμερικανική διαδρομή του Σαμουήλ Χάρδινγκ.

Παιχνίδι "αμερικανικής γεωγραφίας" εμπνευσμένο από το έργο του Ιουλίου Βερν.

8.

Όμως, μπορούν άραγε όλα αυτά, που ανακατασκευάζουν, χαρτογραφώντας την, μια κάποια γεωγραφία, να θεμελιώσουν την εικόνα ενός συγγραφέα που ενέτασσε συνειδητά τη γεωγραφία στο έργο του; Εγώ, ένας μη ειδικός της λογοτεχνίας, είναι δύσκολο να απαντήσω. Διαισθητικά τολμώ να υποθέσω ότι οι γεωγραφικές αναφορές του, αποτελούν συνειριμικές εκφράσεις της επιρροής που του ασκούσαν τα γεωγραφικά κείμενα και ιδιαίτερα ο Βερν που φαίνεται ότι ο Εμπειρίκος διάβαζε με παιδική χαρά, γοητευμένος ίσως από τις συρρεαλιστικές -για την εποχή εκείνη- ιστορίες του.

Η υπόθεσή μας για τις συνειριμικές αναφορές του Εμπειρίκου στη γεωγραφία στηρίζεται κυρίως στις "συμπυκνωμένες" και "κατά ριπές", θα έλεγα, περιγραφές του, που τις κάνει κυριολεκτικά χωρίς ανάσα, έτσι "για να τελειώνει μ' αυτές". Η γεωγραφία του εμφανίζεται κατά περιόδους, συσσωρευμένη, με πυκνές παραθέσεις και ορμητικότητα και ύστερα χάνεται για να επανέλθει πάλι αργότερα το ίδιο πυκνή και συσσωρευμένη όπως πριν.

Η παρουσίασή μου αυτή, στηρίχθηκε σε ένα μεγάλο μέρος του έργου του Εμπειρίκου. Δεν το κάλυψε όλο. Εύχομαι ολοκληρώνοντάς το, άλλα να επιβεβαιωθούν και άλλα να αποκαλυφθούν. Προς το παρόν αξίζει νομίζω να συντάξουμε τον χάρτη της Άνδρου απ' την αρχή, του Ανδρέα Σπ-αρχή το χάρτη, να τον έχουμε τα κολοκαίρια στο νησί και να τον χαιρόμαστε...

